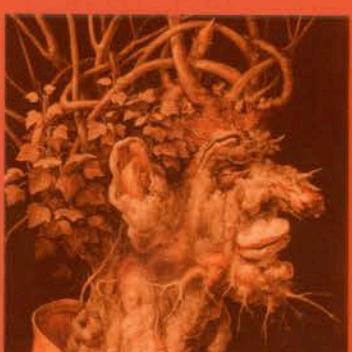
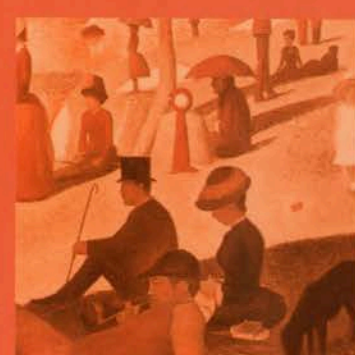

РЕЧНИК ПОЈМОВА
ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ
И АРХИТЕКТУРЕ

Том I
А-Ђ

РЕЧНИК ПОЈМОВА
ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ
И АРХИТЕКТУРЕ

Том I

А-Ђ

Издавачи СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ –
ОДЕЉЕЊЕ ЛИКОВНЕ И МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ,
Београд, Кнез Михаилова 35, www.sanu.ac.rs
ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ,
Београд, Обилићев венац 5, www.zavod.co.rs

За издаваче академик НИКОЛА ХАЈДИН,
председник Српске академије наука и уметности
ДРАГОЉУБ КОЈЧИЋ,
в. д. директора и главног уредника Завода за уџбенике

Главни и одговорни уредник, САНУ академик МИЛАН ЛОЈАНИЦА,
секретар Одељења ликовне и музичке уметности

Уредник, САНУ др ЉИЉАНА СТОШИЋ

Уредник издања, Завод за уџбенике ЈЕЛЕНА ДАВИДОВИЋ КОЛАРОВ

Рецензенти академик ОЛГА ЈЕВРИЋ
проф. др ЈЕРКО ДЕНЕГРИ
др ЗОРАН МАНЕВИЋ

Одбор за Речник Одељења ликовне и музичке уметности САНУ академик СВЕТОМИР АРСИЋ-БАСАРА
академик НИКОЛА КОКА ЈАНКОВИЋ
академик ОЛГА ЈЕВРИЋ
академик ВОЈИСЛАВ КОРАЋ
академик НИКОЛА ТАСИЋ (потпредседник)
академик МИЛАН ЛОЈАНИЦА (председник)
академик ДУШАН ОТАШЕВИЋ
дописни члан МИЛАН МАРИЋ
др ЉИЉАНА СТОШИЋ (уредник)
МИОЉУБ КУШИЋ (секретар Одбора)

Редакција по областима проф. др МИОДРАГ МАРКОВИЋ (средњи век)
др ЉИЉАНА СТОШИЋ (нови век)
проф. др ЛИДИЈА МЕРЕНИК (модерна уметност)
арх. СЛОБОДАН МАЛДИНИ (архитектура)
др ЗОРАН МАНЕВИЋ (архитектура)
проф. КОСТА БОГДАНОВИЋ (скулптура)
академик ДУШАН ОТАШЕВИЋ (сликарство)
др ДИЈАНА МИЛАШИНОВИЋ МАРИЋ (примењена уметност)

Дизајн и опрема ДРАГАН ТАДИРОВИЋ

Лектура БИЉАНА НЕСТОРОВИЋ

ИРЕНА КАНКАРАШ

Коректура РУЖИЦА ЈОВАНОВИЋ

Израда индекса МИОЉУБ КУШИЋ

Припрема за штампу ВОЈИСЛАВ НЕСТОРОВИЋ

Штампа: Службени гласник, Београд ■ Обим: 78 штампарских табака ■ Формат: 23 × 28,5 cm

© Српска академија наука и уметности и Завод за уџбенике, Београд, 2014.

ISBN 978-86-17-17923-4

ПРЕДГОВОР

1. О ИНИЦИЈАТИВИ Данас је, ништа мање него у прошлости, потребна стална брига о језику и старање о могућностима његовог унапређења. Без сумње, та активност подразумева рад на развијању лексичког фонда, оног који се тиче свакодневног живота, али исто тако, па и више, оног који се односи на поједине стручне, научне и друге области, посебно на области културе, уметности и јавне комуникације. Одговорност за те послове одувек је у свим срединама лежала и на савести важних националних установа, па и академија наука и уметности.

У Србији су прва искуства на овом плану везана још за оне ране иницијативе које су умни људи деветнаестог века предузимали увиђајући да је потребно сабирати речи и уређивати их – с циљем богаћања језика. Када се оснивањем Друштва српске словесности (1846) и Српског ученог друштва (1864) рад на језику учврстио, прва систематична истраживања усмерена су на артикулацију ширег лексичког фонда, преосмишљавање речи већ живих у народу, као и на обогаћивање речима које су до тада недостајале, а које је време собом неумитно доносило. Убрзо се показало да се међу областима у којима недостаје речи налази и област говора о *вјештинама* или *умјештинама* – како се код нас још за Вука називало све оно „лукавство у баратању алатима око разних послова”. Те две речи биле су блиске или су чак потпадале под значење руске речи *художество* или латинске *ars-artis*, и подразумевале су све оно што стоји наспрам појма *natura*, то јест све руком створено, за разлику од онога што је од природе дато. Тако, блиске појму радности, техници и занатству, али уз додатак смисла који носи грчки појам *poetis-poetas*, речи *умјештине* и *вјештине* прерастају у *уметности*, појам који XIX век учвршћује као умну радњу – еквивалент појму *науке*; а кроз тај паралелизам и дан-данас гледамо готово целокупно људско стваралаштво.

Када је, на том паралелизму, основана Српска краљевска академија (1886), већ је било извесно да вуковско-даничићевска рурална и фолклорна лексика ни изблиза неће бити довољна за језичку комуникацију новог времена. Оснивањем Лексикографског завода у крилу Академије (Стојан Новаковић, 1893) отпочео је рад на *Речнику Српске академије*, који ће у деценијама што су долазиле бити једна од њених најразвијенијих делатности, која је, осим рада на општој лексици, обухватала и рад на стручној терминологији из посебних области, што је све заједно водило отварању пута модернизацији Србије. Осим истраживања опште лексике, која се тицала и ширег поља културе, пажњу су привлачиле и различите иницијативе, нарочито у периоду између два рата (академик Александар Белић, тридесетих година XX века), када се интензивирао рад у областима стручне терминологије посебних наука и хуманистичких дисциплина. Са иницијативама се, разуме се, предначило у областима наука, где је прецизност изражавања почетни услов комуникације. У областима уметности, где стваралаштво није толико условљено чврстином и одређеношћу појмова, употреба речи је била флексибилнија, мање обавезујућа. То је и основни разлог што се рад на посебном речнику појмова из области уметности стално одлагао.

Увиђање да и у овој области околности захтевају систематичнији рад на језику сазревало је постепено, заправо упоредо са све бројнијим и све динамичнијим променама у ликовним уметностима и архитектури током XX века, нарочито у његовој другој половини. Када су – у ликовним уметностима – принцип „објективног квалитета” (тачно представљање природног облика) и – у архитектури – условна везаност за еклектичку форму, дефинитивно уступили место већој духовној отворености, ново поимање ликовности већ је увелико обележавало епоху. Тиме се све више наметало и питање доброг споразумевања у области уметности. Постајало је све јасније да и сама продукција, те и рецепција и комуникација у овим областима, потребују исцрпнија и прецизнија појмовна разјашњења. То је,

истовремено, био и период када су готово сви тада живи пионири модерне уметности код нас, из периода између два рата, већ постали чланови САНУ, као и неколико значајнијих протагониста актуелних трендова и праваца на ликовној и архитектонској сцени. Код ове групе уметника, академика, са снажним делом и великим угледом, sazревало је уверење да је нашој средини потребан посебан речник појмова из ових области, тим пре што су на прагу осамдесетих уметничке тенденције модерне бивале већ скоро исцрпљене, а долазећи дух постмодерне упућивао је на ревидирање односа према историји и према целокупном културном светском и националном наслеђу. С једне стране потреба баштињења искуства модерне, а с друге ретроспективни менталитет нове уметничке оријентације на историјској позорници подстакли су академике Одељења ликовне и музичке уметности САНУ да традицији лексикографских активности у Академији и широј нашој научној и уметничкој средини дефинитивно придодају и иницијативу за рад на свеобухватном речнику појмова из области ликовних уметности и архитектуре.

2. О ТОКУ РАДА НА РЕЧНИКУ За дугогодишњи рад на *Речнику* (1982–2013) карактеристично је неколико периода различитих по садржају и методама рада, по организационим, кадровским, техничким и другим карактеристикама.

Први период (1981–1986) – **конститутивни**, започео је оснивањем *Одбора за Речник појмова из области ликовних уметности* и конституисањем његовог састава именовањем тадашњег дописног члана вајара Олге Јеврић за, како ће се касније показати, дугогодишњег председника.¹ Према усвојеним смерницама, које су биле основ за формирање и рад Одбора, одмах су започете активности које су имале за циљ ближе дефинисање концепције *Речника* и утврђивање услова за рад на евидентирању и употпуњавању корпуса термина и израза којима се одређују ликовни феномени, као и организационих, методолошких и других карактеристика тог рада. Поред чланова Одбора, одмах су позвани у сарадњу и спољни сарадници на *Речнику*, а организација – непосредно руковођење иницијативама и активностима читавог тима – поверена је радној групи коју је сачињавало неколико академика и универзитетских професора чија је уметничка, научна или образовна делатност била најближа читавој иницијативи.²

Прве године рада на *Речнику* обележио је карактеристични почетни ентузијазам и брзо напредовање у обављању преузетих обавеза и задатака. Већ у прве две године рада Одбор је имао приређену довољно широку информативну основу – обиман материјал о постојећем стању језика којим се ликовна уметност дефинише као друштвеноисторијска и антрополошка појава. С те основе било је могуће направити план рада, одредити смерове истраживања, садржинске карактеристике и обим послова који су дугорочно предстојали.³ Касније, током 1984/85. године, после утврђивања принципа издвајања

¹ Иницијативу је покренуо академик Иван Табаковић (1981), а Одељење је, под руководством секретара академика Станојла Рајичића и уз посебно залагање дописног члана Олге Јеврић, припремило исцрпно стручно образложење на основу кога је априла 1982. године донета одлука о оснивању Одбора за Речник појмова из области ликовних уметности. У покретању иницијативе и формулацији образложења учествовали су ангажовано тада дописни чланови САНУ: Стојан Ђелић, Младен Србиновић, Миодраг Мића Поповић, Олга Јеврић (као стожер активности) и универзитетски професор Милан Дамњановић, а у састав Одбора су изабрани академици Недељко Гвозденовић, Бранислав Којић, Дејан Медаковић, Предраг Пеђа Милосављевић, Љубица Сокић; дописни чланови Иван Антић, Димитрије Богдановић, Ирена Грицкат Радуловић, Олга Јеврић, Војислав Кораћ, Михаило Марковић, Миодраг Мића Поповић, Младен Србиновић, Стојан Ђелић; професори др Лазар Трифуновић, Војин Стојић, др Милан Дамњановић, Зоран Павловић, др Ранко Радовић; сликар и ликовни критичар Миодраг Б. Протић; историчари уметности Јерко Денегри, Никола Кусовац и Гордана Харашић – секретар Одбора.

² Радну групу Одбора чинили су: Олга Јеврић, Милан Дамњановић, Јерко Денегри, Миодраг Мића Поповић, Миодраг Б. Протић, Младен Србиновић, Стојан Ђелић и Гордана Харашић.

³ У првом плану активности, критичким издвајањима из постојећих лексикографских извора и ексцерпцијом из обимне вишедисциплинарне стручне литературе, требало је доћи до исцрпне збирке термина,

и разврставања грађе, тим је имао први азбучник уређен по областима – архитектура, митологија, симболи, развој цивилизација, атрибути, материјали, алати, занатске уметничке технике и др.⁴

За други период (1986–1991) карактеристичан је значајнији **развој активности и прва афирмација резултата рада** и ван Академијиног круга. Почетком овог периода Одбор је бројао 24 члана, од којих је половина била ван Академијиног састава, што је сведочио о значајном проширивању активности и великој заинтересованости стручне јавности за рад на *Речнику*. У обради јединица учествовала су 84 спољна сарадника, те је тим бројао преко стотину чланова и рад је постајао све динамичнији. Проширење грађе је тражило дефинисање посебних синопсиса по ужим предметним областима које су до тада биле недовољно обрађене или су потпуно изостајале. Тако је уобличена област иконографије, а затим област примењене уметности, стране и домаће уметничке групе, изложбе, манифестације и часописи. Такође, приређен је појмовник уметничких праваца после осамдесетих година XX века, као и азбучник појмова из области теорије и историје уметничке фотографије. Уз то, обрађена је област археологије и античких цивилизација, а радило се и на регистрима – индексу имена личности, као и на прикупљању илустративног материјала и формирању фототеке.⁵ Читав тај рад одвијао се уз интензивне међусобне контакте и сарадњу великог броја сарадника. Учестали сусрети и састанци чланова Одбора, разговори, дебате, полемичке расправе, доприносили су ширењу регистра тема и нових колекција појмова. Уз све то стварала се једна карактеристична подстицајна интелектуална клима, расправе су бивале све садржајније, понекад чак оштро поларизоване око дијаметрално супротних гледишта, због којих је чак долазило и до напуштања рада и промена у саставу Одбора и сарадничког тима. Најважније је ипак да су сви учесници у активностима постајали све сигурнији у гледању на проблематику и тумачења и да су пречишћени и прихваћени ставови убрзо нашли одјека и ван тима, у ширим уметничким круговима и културној јавности. Фонд речи, стил, фразеологија око тема из области ликовних уметности и архитектуре, дизајна, примењених уметности – све је то подизало ниво споразумевања и лакоћу комуникације. Чланови тима су своја искуства ширили у средини, те су позитивни ефекти рада на *Речнику* добијали и спољну верификацију, као и извесну, практичну примену и пре службеног презентирања резултата рада.

Трећи период (1991–1998) и **одлука о сепаратним издањима**. – Постојање осећања да је већ добрим делом задатак испуњен, с једне стране, и с друге, неки спољни утицаји, имали су за последицу смањење активности тима у периоду који је наилазио, а показало се и да реализација *Речника* умногоме зависи од спољних сарадника и стручњака, чије је ангажовање бивало све више угрожено сталним смањењем расположивих средстава. У таквим околностима сасвим оправдана била је сугестија да би грађу требало разврстати по областима, а потом припремити за штампу сепаратна издања заокружених мањих потцелина, које је кадровски, технички и финансијски било једноставније реализовати, а да се паралелно, даље, али споријим темпом, одвија дугорочни рад на матичној целини. Тако је израђен синопсис за појмовник поставангарде, неоавангарде и постмодернизма, а други корпус груписаних појмова се односио на српску и југословенску авангарду прве

прочишћене и класификоване, претходно добро сагледане поузданим критеријима које је подржавао консензус учесника.

⁴ Укупно је већ било уазбучено више од 2.500 појмова, а после прецизирања начина обраде јединица, давања упутства сарадницима (саставила академик Олга Јеврић) и израде прототипа за уобличавање карактеристичних јединица (према моделу проф. Милана Дамњановића) приређене су радне верзије, први конкретни, пробни текстови за 34 одреднице (др Милан Дамњановић, др Владета Јеротић, Живојин Турински, Зоран Белић и др.).

⁵ Археологијом и античким цивилизацијама бавио се академик Драгослав Срејовић, иконографијом Виктор Чикеш, теоријом и историјом фотографије Миодраг Ђорђевић. Академик Стојан Ђелић је радио на првој редакцији приспелих текстова.

половине XX века.⁶ Током 1996. године (уз посебно залагање академика Д. Срејовића), др Миодраг Шуваковић као сарадник Одбора довршава своју другу верзију рукописа под насловом *Појмовник модерне и постмодерне ликовне уметности и теорије после 1950*, који Одељење ликовне и музичке уметности препоручује Издавачком одбору САНУ за објављивање, те књига улази у штампу (1998, као заједничко издање САНУ и Издавачке куће „Прометеј” из Новог Сада). Исте године излази из штампе и друга књига настала из окриља активности Одбора – *Речник психологије уметничкој стваралаштву*, аутора др Владислава Панића (издавач Завод за уџбенике и наставна средства), а настављен је рад на приређивању поменутог *Речника српске и југословенске авангарде*, као и *Речника применене уметности*.

За четврти период (1999–2009) карактеристичне су веће **организационе и финансијске тешкоће**. У овом периоду, као и у претходном, догодиле су се велике промене у саставу Одбора и тиму сарадника, а активности на главном пројекту, као дугорочном задатку, скоро да су сасвим замрле због све нередовнијег пристизања средстава, сада још оскуднијих него раније. Па ипак, захваљујући истрајности академика Олге Јеврић и само једног у радном односу стручног сарадника, рад на *Речнику* није сасвим прекинут. Помак у раду уследио је средином овог периода, када је чвршће редакторски уобличена прва целовитија верзија текстова одредница дела *Речника*, а документација пренесена у електронску форму. Нажалост, та документација је, на несрећу, у целисти из непознатих разлога хаварисана. Уз то, уследило је све веће редуковање средстава и најзад повлачење академика Олге Јеврић са места председника Одбора. Због свега тога пред Одељењем ликовне и музичке уметности отворило се питање да ли уопште наставити рад на *речнику*.

Пети период – **консолидација** (2009–2012). – После одлуке да се радови на пројекту ипак наставе, уз трансформације у саставу Одбора, дошло је до значајније промене у садржају рада, организацији и наменском коришћењу расположивих средстава.⁷ Тако је број чланова Одбора и број сарадника рационализован, а сву активност Одбор је концентрисао на редакцију и друге послове око прве књиге *Речника*, која је обухватала текстове одредница од А до Ђ. Показало се да то има ефекта јер је завршно уредничко ишчитавање целине коју су чиниле расположиве верзије текстова указивало на многе недостатке. Требало је употпунити састав азбучника, исправити диспропорције у категоризацији одредница, методолошке пропусте у раду и упадљиве неуједначености у обиму, структури и начину обраде текста, ажурирати податке, литературу, област архитектуре скоро у целисти прерадити и допунити, и притом читаву целину опремити илустративном грађом и индексацијом. Због свих тих послова било је неопходно активирати групу уредника који би, по областима, помогли да се посао изнесе.⁸ Без знања, воље и расположења уредничког тима то не би било могуће, као ни без суиздавачке помоћи коју је Академија на крају добила од Завода за уџбенике.

⁶ На појмовнику поставангарда – неоавангарда – постмодернизам (450 одредница) интензивно је радио др Миодраг Мишко Шуваковић са рецензентима академиком Олгом Јеврић и професорима др Љубомиром Глигоријевићем и др Јерком Денегијем. На корпусу српске и југословенске авангарде радила је група под руководством професора др Ирине Суботић.

⁷ У саставу Одбора, осим Олге Јеврић, остали су и академици Светомир Арсић-Басара, Никола Кока Јанковић и Душан Оташевић, а после оставке Тодора Стевановића за председника Одбора именован је 2006. године тада дописни члан Милан Лојаница.

⁸ Без иједног стално запосленог сарадника, уз средства минимална и нередовна, готово волонтерски радио је уреднички тим који су сачињавали проф. др Миодраг Јовановић, проф. др Лидија Мереник, проф. Коста Богдановић, др Дијана Милашиновић Марић, арх. Слободан Малдини, др Зоран Маневић, др Љиљана Стошић – уредник *Речника* и Миољуб Кушић – секретар Одбора. У завршној фази рада на првом тому *Речника* требало је да овај тим све постојеће текстове још једном завршно редигује и, по потреби, уз сугестије врати ауторима на дораду. Низ одредница је требало заменити новим текстовима. Неке одреднице било је нужно допунити, прекомпоновати или у њих интегрисати више верзија различитих аутора. Све то је пролазило кроз више редакцијских руку поновних читања, провере – да би се заједно, уз посебно обраћање пажње на илустративну грађу, легенде, индексацију и друго, у што већој мери довело до пожељног и очекиваног стандарда.

3. О КОНЦЕПЦИЈИ И ТЕЖИШТИМА, или о природи, својствима и функцији ликовности Рад на овом речнику, у свим његовим фазама, пратило је неколико концепцијски најзначајних питања. На првом месту питање фокуса око кога се, као око гравитационог тежишта, окупљају сви садржаји књиге. Пред корисником је разуђена материја у коју води богата збирка појмова и слика ове књиге. Кључ за сабирање, разврставање и тумачење те материје је феномен *ликовности*, једнако карактеристичан за све области визуелне чулне перцепције, те и за области архитектуре и ликовних уметности. *Ликовно* је, дакле, стожер и када се садржаји, као код неких појмова које сусрећемо, директно тичу ликовне проблематике и када су од ње прилично, па чак наизглед и веома удаљени. Овај концепцијски став је уграђен у саму идеју о покретању рада на *Речнику*, а његову оправданост је потврдио читав каснији рад на књизи, као и чињеница да феномен ликовности представља место које картографи на пољу историје и теорије културе још нису довољно премерили и истражили.

Оне који су уређивали овај речник овакво концепцијско опредељење је упућивало најпре на бављење питањима *природе ликовности* и на тумачење њених *својства*, а потом и на истраживања усмерена ка појединачним областима уметности у којима се показује сав смисао и *функција ликовности*. Тако су се указала *три тежишта* око којих је развијена концепција књиге. *Природа* ликовног, *својства* ликовног и, најзад, *функције* ликовног у историјском развоју ликовних уметности и архитектуре – то су три ослоња за координацију и основно разврставање, структурирање садржаја и појмова у *Речнику*.

У првом реду, дакле, ова књига тежи да осветли *природу ликовној* која се у основи тиче процеса опажања и доживљаја визуелно посредованих података. Зато се знатан део текста у тумачењу одредница бави релацијом уметничко дело – субјект. Код већине појмова из области ликовних уметности и архитектуре реч није само о техничком податку – пукој чињеници, него о односу између дражи и свести јер је природа ликовности да тежи мање очигледној стварности (Вилар) или, како би Арнхајм рекао позивајући се на Платона – „код природе ликовног реч је о племенитој ватри која струји кроз очи млазевима светлости која загрева”.

Друго тежиште овог појмовника – речника јесте на *својствима ликовној*. Ту је реч пре свега о његовим комуникативним својствима. Ликовно има сва својства језика, оно и јесте језик – невербални, језик који има свој вокабулар, синтаксу, стил и друге елементе који га чине конзистентним и трајним у његовом миленијумском опстанку кроз историју. Баш као што је то и у вербалној комуникацији и у ликовној речи, појмови носе садржаје, којима се уређују, групишу, обједињују сазнања, изражавају мисли и осећања, жеље, надања и намере. Зато се у овом речнику тежи тумачењу свих оних карактеристичних својстава ликовног језика – оних наративних, дескриптивних, оних изражајних – експресивних, као и оних симболичких – метафоричких, или оних естетских – којима тај ликовни језик тежи да буде угодан чулима, односно да буде леп по себи.

Треће концепцијско опредељење ове књиге је у намери да осветли *функције ликовности*, односно деловање ликовних садржаја који имају несумњиву антрополошку и историјску улогу. Читалац кроз тумачење појмова треба да се приближи увиђању значаја ликовног на егзистенцијалном персоналном, али и на ширем друштвеном плану. Увиђамо како се појединачно ликовно искуство кроз време артикулише и као искуство социјалних група и ширих заједница, те постоје носиоци колективних представа, читких и свима разумљивих кодова – реторичких форми које препознајемо као парадигме укуса карактеристичне за читаве историјске периоде, традиције, стилове, школе итд. С тим у вези препознајемо и *интегративну функцију* ликовности, која је такође од великог значаја за историју. Преко ликовних садржаја и порука човекове активности се повезују у мање или више координиране целине. Уметности између себе, чак науке и уметности, политика и идеологија, религија, образовање, свакодневни живот – све је повезано путем слика и свеприсутне ликовне комуникације којом се шире и расејавају међусобни утицаји.

Између наведена три тежишта – природе ликовности, њеног језика и њене функције – разгранана се широка мрежа појмова тумачених у овом речнику. Ближе упознавање тих

појмова треба читаоцу да помогне да боље упозна карактеристике ликовне проблематике и њене релације са ширим контекстом.

Читкост, јасноћа ликовног представљања мисаоних склопова, непосредност комуникације, одсуство језичких баријера – излишност превођења, универзалност – све то чини ликовно незаменљивим ослоном људског споразумевања уопште, посебно када је реч о областима уметности и делатностима код којих се стваралачки процес ослања на визуелно представљање мисли и идеја. И не само то – својство ликовног да с лакоћом кристализује и најсложеније идеје чини га и осном свих интуитивних процеса и покретачем имагинације у готово свим областима људских делатности. Зато феномен ликовног јесте полуга развоја човекове комуникације у распону од њених првих артикулисаних облика до примене најновијих технологија.

Из тумачења појмова у области ликовних уметности и архитектуре које се налазе у овој књизи читалац ће се уверити да је ликовно кључ за разумевање слика које представљају готово сав човеков животни миље. Некада су те слике, како се види у овом речнику, сасвим једноставне, опипљиве, други пут су везане за мање очигледну стварност, па самим тим и сложеније, мање читке, понекад и противуречне, или се, као код тумачења неких појмова, могу тек слутити јер су у областима недокучивог и бескрајног, који су такође у природи уметности, и који исто тако доприносе вредности и привлачности ове књиге.

4. О НАСЛОВУ или – зашто ликовне уметности и архитектура За појам ликовности и ликовну проблематику везане су многе гране и *ојранци уметности*. Све сценске уметности, на пример, значајним делом су ослоњене на визуелну основу, филм још и више, уметност игре такође, као и сви нови огранци уметности настали у сфери медија и експанзије нове дигиталне реалности. Ликовно несумњиво покрива све области традиционалне и надграђене визуелне културе, укључујући њене бројне институционализоване али и алтернативне облике, као и маргиналне или оне које срећемо у култури свакодневице. Ипак, овај речник посвећен је само областима ликовних уметности – сликарству и скулптури, као и архитектури, која је с њима, по ликовној основи и по традиционалној класификацији, у непосредној повезаности. О сродности ове три уметности сведочи богато искуство компаративне анализе и сврставања, то јест груписања уметности у карактеристичне целине. Архитектура, скулптура и сликарство представљају целину од своје заједничке, још преантичке колевке. Та целина, добро утврђена у хеленској тријади, добила је потом и четврту чланицу, такође античку – музику, али то није пореметило хијерархијску блискост прве тројке из заједнице *arts majors*. Када су у ренесанси античком *квадријуму* придодати још и поезија, геометрија, астрономија и још неколико области – цела се група називала неком врстом слободних вештина (*arts libris*) – ни тада се није реметило претходно утврђено јединство архитектуре и ликовних уметности. Штавише, оно се појачавало стављањем све три гране у једне руке, што ће обележавати и сам профил ренесансног уметника.

До нашег модерног времена директно је доспело сврставање уметности преузето из *класичне* немачке филозофије и њене академске верификације сврставања уметничких грана и делатности у пет врста – *архитектура, скулптура, сликарство, музика и поезија* – и у три области – ликовна уметност, уметност тонова и уметност говора. Насупрот класичним естетичким концепцијама и традиционалној академској наклоности ка затвореним естетичким системима, савремена естетичка мисао залаже се за *ојварање светиа уметности*. Попис од 36 до 100 врста активности које имају естетски садржај и смисао (Монроова класификација) данас је увелико поново проширен додавањем по линији нових средстава изражавања, нових техника, технологије и материјала, као и по питању гледања на њихову чулну рецепцију, ниво утилитарности, репетитивности, перформативни карактер и другу атрибуцију. Ипак, и у овим новијим класификацијама три древне гране из групе ликовних уметности – архитектура, скулптура и сликарство – чврсто стоје на врху пописа.

Никаква естетичка аналитика, па ни рад на овом речнику не може избећи нужна компаративна *сврставања*, па ни вредносно *скалирање* унутар и између уметничких грана и дисциплина. Традиција *artes maiores – artes minores* стално се обнавља јер све уметности и све у уметностима ипак није исто.

Оно што у тим типолошким сврставањима повезује ликовне уметности и архитектуру, историјски а и дан-данас читава се по неколико основа поређења и скалирања уметничких врста: **Први основ** је степен конституисаности врсте уметности и њена *јостојаност* у времену. **Други основ** је у *вредносном аспектију*, по коме ове гране уметности имају *естетски стајус* већ несумњиво дефинисан и историјски потврђен. **Трећа линија** повезаности је у тежњи за слободом од ванестетских садржаја – естетска функција код њих није секундарна, периферна или само спољашња (као што је то код низа новијих уметничких грана чији је естетски статус још увек у процесу конституисања и дефинисања, или још увек има тек експериментални карактер). У **четвртој линији** поређења и сврставања у исту групу уметности значајан је и унутрашњи *јошеницијал – развијеност* сваке од грана у своје подврсте и вишеструке огранке способне за увек нове актуелизације.

Све ово, као и чињеница да се више од век и по академског искуства у Србији сликарство, скулптура и архитектура сврставају у исту групу уметности, утицало је на дефинитивно опредељење за чисту шему – ликовне уметности и архитектура у заједничком тематском оквиру, наслову, садржају, обиму и другим карактеристикама ове књиге. Притом, редакцијско опредељење је да је, имајући у виду савремена искуства, ипак потребан извесан *коректив* те „чисте шеме” – њена допуна. Чињеница је да су велике историјске целине ликовних уметности *сликарство и вајарство* претрпеле значајну појмовну екстензију (трансформацију) у новијем времену, те се на ове области не може гледати без придруживања већ осведочених огранака графичких уметности, уметности простора, уметности нових медија, хибридних, алтернативних и других облика савремених ликовних или визуелних уметности. Када је реч о *области архитектуре*, такође су потребне извесне појмовне допуне у гледању на традиционалне оквире ове дисциплине. Пре свега, појмовно архитектура се данас тиче скале просторних нивоа и размера – од ширег просторног планирања до уређења великих урбаних целина, обликовања територије града, појединих грађевина, ентеријера, дизајна намештаја, урбане и друге опреме и сценографије реалног, или замишљеног простора. С друге стране, уз потребу за допунама у овом пољу ликовних уметности и архитектуре редакцији се наметала и потреба за контролом традиционалног тематског појмовног и садржинског обухвата у овој књизи. Није се редакцијски могло пренебрегнути ни разматрање оних актуелности које опонирају не само ширењу поља архитектуре и ликовних уметности него и сваком афирмативном односу према искуству у гледању на њих. Реч је о покушајима оспоравања сваког традиционализма у гледању на статус и естетичку компаративност у уметности. Уместо плурализма, на делу су искључивости усмерене понекад на радикалну дискриминацију, негаторство, појмовну деструкцију и чак поругу у области ликовних уметности. У архитектури такође. С једне стране појам архитектуре се меша с појмом зградарство, с друге стране застрашујући је обим лаичке дивље градње у простору, што је све заједно компромитујуће за архитектуру. Томе, нажалост, доприноси и један број самих архитеката који, подлежући антиуметничком расположењу у широј средини, као и својој инжењерско-техничкој и „научној” ароганцији, сматрају да је за њихов позив ниподаштавајуће класификовати га међу уметности! Све то, разуме се, релевантно је и за редакцијске послове на овом речнику, али не и за генералну стратификацију ликовних уметности и архитектуре у групу делатности које, упркос разликама, повезују иста ликовна природа, односно мисаона и естетска супстанца.

За тематско опредељење и концепцију овог речника па и за сам наслов, значајно је још нагласити да разумевању ликовне проблематике користи и *моћност* *ујознавања* *јојмова* у *међусобној повезаности*. Једна група појмова се боље осветљава другима, уклањају се међусобне баријере, боље се разумева целина језика ликовних уметности

и архитектуре и плодотворније користе искуства њихове заједничке прошлости и садашњости. Ниједна уметност се (да парафразирамо Елиотово уверење) не може сасвим разумети без њеног односа с другим блиским уметностима и делатностима у њиховој историјској повезаности.

5. О САДРЖАЈУ Тематски, *Речник* обухвата појмове који се тичу *историје* и *теорије* дисциплина, термине који се тичу *значења* и *тумачења* дела, оне везане за иконологију, иконографију, *семантику* и ликовну *семиологију*, садржи термински корпус који се непосредније тиче области *архитектуре*, затим термине који се односе на *средства изражавања*, *технике* и *технологије* у стварању дела, а има и појмова који су из *рубних зона* области уметности, или чак ван њих, али помажу идентификацији садржаја и размера поља ликовне културе. Све заједно, на окупу су садржаји повезани у целину на начин слагања *мозаика* или *колажа* састављеног од делимично сродних, сличних, али и веома различитих, хетерогених делова, а ипак делова истог језика.

У том мозаику значајан део заузима група појмова која је у вези са развојним карактеристикама појединих уметности. *Историјско* је свеприсутно у уметности, па се и у овом речнику њему даје на посебној важности, уз проверавање појмовних облика и њихових етимолошких, садржинских и других карактеристика кроз препознатљиве историјске матрице. Ту је група појмова који означавају стилове, правце, школе, усмерења, у оквиру појединих уметности увек повезана са тумачењима историјског контекста у коме појаве настају, развијају се и на крају трансформишу или гасе на историјској позорници. Групом појмова из ове области *Речник* показује да и ликовне уметности, као и архитектура, по правилу резимирају своју историју, али да исто тако, захваљујући свом репродуктивном потенцијалу, стално потврђују способност да се на том искуству непрестано обнављају, додуше с много мање произвољности него што то у први мах изгледа. Правци и покрети, традиције и модалитети у областима ликовних уметности и архитектуре имају своју чврсту логику и законитости. Све док промене контекста и снажни субјекти не почну да их разлажу и постепено воде до тријумфа неке нове савремености.

Блиско повезано с претходном групом појмова, читалац у овој књизи наилази на посебне одреднице или делове текста у којима се осветљавају *теоријски аспекти* настанка уметничких појава, школа, доктрина и идејних струјања у ликовним уметностима и областима архитектуре. И када је реч о овој групи појмова у *Речнику* се остаје на нивоу регистровања и тумачења појава, али без арбитраже која би се тичала квалификовања историјске, филозофске, културолошке, естетске и етичке позадине тумачених појава. Тиме се оставља довољно слободе за различита, па и индивидуална тумачења и рецепцију ликовне уметности и архитектуре.

Речник такође садржи групу појмова који се тичу проблематике *значења и доживљаја*, то јест перцепције дела ликовних уметности и архитектуре. Упознавање с терминологијом из семантичких и семиолошких области биће од користи за разумевање питања визуелне комуникације и читање ликовних порука. Сусрет са читким, јасним, разговетним, али и са непознатим, двосмисленим или сасвим загонетним – све то чини да у ликовној комуникацији и архитектури има много тога што те поруче чини мање или више разумљивим, па тиме и блиским човеку у свакодневном животу или у приликама кад је на њих упућен.

Много је термина у овом речнику, чак већина, који се тичу *структуре* дела, процеса настанка и рецепције дела, а који су заједнички за све уметности. Има и оних који се односе на специфичне карактеристике својствене само неким од њих. У том смислу посебно је карактеристичан корпус појмова који се односе на *архитектонску проблематику* и стваралаштво у њој. Специфичност те групе евидентна је у скали питања која се тичу структуре архитектонских дела, процеса њиховог настанка, питања комуникације, вредновања архитектуре и др. Посебно се у овој групи појмова изострава карактеристични

утилитарни аспект, затим друштвени и програмски социјални аспект, јака техничка компонента стваралаштва, изразита повезаност са материјалним условима и околностима за реализацију дела и, на крају, будући да се великим делом тиче јавног простора, упућеност на друштвену контролу оправданости и јавну верификацију идеја која условљава реализацију дела. Архитектонски термини ипак показују да поред бројних ограничења и условљености изнудицама ванестетске природе ликовна компонента снажно спаја архитектуру с пољем уметности, а сужен пролаз ка естетским садржајима стваралачке домете у њој чини већим подвигом.

Слично као у архитектури, и у другим уметностима тријумф естетског у надвладавању често ненаклоњене реалности има ослонац у „идеји борбе за промену (и побољшање) света” (Маркузе). То искуство, на техничком нивоу, потврђује и група појмова у *Речнику* која се односи на елементе физичке, техничке и занатске условљености стварања сваког уметничког дела, *технику, технологију, материјале, алате* и друго. Суштина је у томе да појмове из ове групе треба гледати у светлу двосмерних процеса надвладавања почетног антагонизма између материјала и идеја које у њима треба да се појаве и отелотворе. Сирову, инертну материју, понекад веома тврду, отпорну или рушну (камен, дрво, земљу, бетон), треба пренети у други језик, подићи до нове сфере разумљивости, до нових значења и моћи да говори о универзалним идејама и, чак, о схватању света. Успеха у томе нема без доброг читања природе и карактера материјала, као и доброг познавања заната који умеју богато да узврате стваралачком чину.

Иза ових питања указује се група појмова која се такође тиче уметничког акта и предмета, односно *садржаја и процеса рада*. Овде корисник *Речника* наилази на појмове код којих је реч о елементима и структури активности, о карактеристикама појединих фаза рада, врстама послова и њиховим методолошким аспектима, критеријумима и другом. Ту су и појмови који се тичу својстава позива, живота уметника, гледања на рад, радионицу, знање, вештине, искуство, акцију, околности, дар уметника, тајне заната, надахнутост, инстинкт, пустоловину открића, видљиве и невидљиве савезнике, питање ауторства, питање сатисфакције, награде и признања, односа према наручиоцу, тржишту, јавности, галеријској и другој комуникацији...

Најзад, у *Речнику* се читалац сусреће и с групом појмова из *рубних зона уметности*, па чак са онима изван њих. То су појмови који носе додатне информације и чињенице што тек посредно повезују уметност са окружењем. Ти појмови најчешће указују на повезаност уметности са ширим областима образовања, пољем хуманистичких и природних наука, религијом, идеологијом, правом, привредом, савременим технологијама и другим гранама из миљеа којима је уметност данас окружена. Функција тих термина јесте да додатно обогаћују језик уметности и превазилазе круте дисциплинарне поделе на пољу културе, нарочито ликовне, што је корисно, будући да постоји реална потреба и могућност да се уметност, наука и друге области активности могу већ сутра сусрести и на данас чак неслућеним програмима деловања.

6. О МЕТОДОЛОШКИМ И ДРУГИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА РАДА НА РЕЧНИКУ Наведени широки тематски круг конститутивних појмова ликовних уметности и архитектуре иде у сусрет разноликим интересовањима и потребама читалаца и у складу је са идејом о *вишеслојној функцији Речника* и о његовој намени у областима образовања, културе, јавних комуникација и другом. *Речник* је заправо збирка кратких есеја, методично класираних и категорисаних, систематично приређених за потребе једноставног и брзог сналажења у предметној материји, као и за laku циркулацију добро проверених и пречишћених ставова и поузданих података. Намењен коришћењу у образовним установама, стручним и другим библиотекама, у јавној сфери, као и у личном, породичном и другом коришћењу, *Речник* обухвата појмове из фонда шире колоквијалне употребе, али и из области мање фреквентне терминологије, уже стручне

терминологије ликовних уметности и архитектуре. *Заједничку карактеристику и експресију*, да дају довољно исцрпну и прецизну информацију, допуњава и настојање аутора да формулације буду пажљиво уобличене, да буду разумљиве и довољно приступачне просечном читаоцу, али и да задовољавају потребе ужег стручног интересовања и даљег продубљивања.

Речник је уређен на основу вишеструко контролисаних критерија, по којима је извршена категоризација појмова, одређен обим текста и позивање на референтну литературу, решено питање илустрација и друго. Читалац ће несумњиво моћи да упозна обиље чињеница и да просуди о богатству различитих универзално прихватљивих или алтернативних ставова и гледишта приказаних у тексту уз помоћ навода извора података, индекса имена или упутница. У свему томе значајна је *ижења објективизацији*, став да књига не треба да прописује, већ да информише, да буде вредносно неутрална, једнако отворена за све предметне области са објективним односом према целини уметничке историје, да штити достојанство њених удаљених периода, као и новију ликовну оставштину, а уједно да укаже пажњу питањима иновативне актуелне уметничке теорије и праксе, као и њиховим садржинским својствима и реалним рецепцијским домањима.

Став редакције да на појмове у уметности треба гледати ван поларизација вредносних судова ослободио је текстове од субјективизма и емоција често карактеристичних за говор о питањима уметности у категоријама фаворизовања или минимизирања, понекад и у скали судова од глорификације до порицања или нихилистичког предвиђања „бродолома” читавих области уметности као што су, на пример, штафелајно сликарство, фигуративна уметност у целини... архитектура и друге. Такав став омогућио је да се текст држи по страни од теоријских, идеолошких, литерарних и других састојака, који су несвојствени литератури лексикографског карактера, па и штетни по њу.

Па ипак, упркос наведеним смерницама, аутори нису били без слободе за индивидуална варирања редакцијски препоручених принципа. Зато је пред читаоцима збирка текстова, чија тематска, садржинска па и извесна стилска неуједначеност – разноврсност доприносе живости и занимљивости страница, па и онда, или нарочито онда када је било неопходно да текст пролази кроз руке два аутора или чак више њих (па и када је било поребе да и сама редакција узме учешћа у презентацији теме или документацији сазнања о њој).

За овај речник веома је важан и став о потреби што боље и уверљивије *илустрације* текстова. За литературу ове врсте неопходна је била примерена визуелизација – вербални приказ појмова тражи јаку визуелну подршку и допуну. Има појмова који се не могу потпуно објаснити само речима, па чак и оних који се тако не могу уопште објаснити. Визуелно се и иначе опире речима, описима, образложењима и вербалном тумачењу – најбоље се исказује сопственом речитошћу. Нарочито је то у приликама када је реч о вишезначним садржајима јер они пружају отпор сваком нужно упрошћеном неликовном тумачењу. И најзад, без сумње, основано је (Арсеново) уверење да и само посматрање дела ликовних уметности, исто као и упознавање изузетних грађевина, представља *оилеменујуће искуство*. Зато су илустрације у овом речнику веома корисна допуна сазнањима и тумачењу датих појмова. Оне су, несумњиво, и драгоцен допринос труду да књига буде просветљујућа, инспиративна и лепа у рукама читалаца.

7. ИЗЛАЗНИ СТАВОВИ О основном циљу. Ова књига је настала као реаговање на давно уочену и дуго у нашој средини занемаривану потребу за систематичним бављењем фондом речи и појмова који се користе у области ликовног стваралаштва и архитектуре. Та потреба се све изоштреније указивала са динамичним развојем уметничких појава, посебно њиховим гранањем у другој половини XX века, и због појаве мноштва нових термина коју су пратила недовољно јасна и непрецизна тумачења. Не би, међутим, требало заборавити да је изванпросветарски рад на речима из области уметности, посебно

ликовних, као и из области архитектуре, започео код нас још указом краља Милана Обреновића из 1886. – именовањем првих српских академика, међу којима су били и Љубомир Ненадовић и Матија Бан, али и архитекти Емилијан Јосимовић и Михаило Валтровић, уз које су били и први сликар академик Петар Убавкић и композитор Даворин Јенко. Осим делом, ови су људи и својим деловањем будили интерес за стање у језику којим се говори о уметности. Касније, током XX века, па потом до наших дана, том деловању се прибрана плејада личности које окупља огранак Одељења ликовне и музичке уметности САНУ и круг спољних сарадника који су иницирали, а потом и развили организованији рад на *Речнику* и чија су имена пажљиво наведена у овом документу. Ипак, тек се сада стичу услови да се сва та искуства саберу, уобличе и надграде, те доведу у форму штампаних издања чији је први том, ево, пред читаоцем.

Књига, дакле, долази као плод дуготрајних активности, као испуњење дуга према свим поменутиим учесницима, нарочито према онима чији допринос треба због веће временске удаљености спасавати од заборавља. Допринос свих тих учесника је значајан. Једни су помогли да се очувају речи из баштине и у њима вековно достојанство уметности из предметних области, други да та основа добије разубуђене допуне језика који прати питања новијих па и актуелних варирања теорије и праксе ових дисциплина. Тиме се, заправо, испуњава основна намера и циљ Одбора за *Речник* Одељења ликовне и музичке уметности САНУ – да брига о језику уметности буде стална, што иде у прилог подизању статуса културе и доприноси лакшем споразумевању у њој.

О ширем контексту. Нажалост, приређивање ове књиге прошло је кроз многе тешкоће, а долази у време у коме није нимало једноставно одржати позитивну енергију и мотивацију за ову врсту активности. Амбијент актуелног стања у култури и уметности глобалних размера објективно је веома дестимулативан. У условима упрошћених транзицијских процеса, под притиском принудног умрежавања културе у области тржишта и новца, долази до нових погоршања прилика што све заједно прети да култура и уметности буду још више, чак и драматично, потиснуте на маргине јавног живота.

Да ли у таквим приликама можемо очекивати да приређивање једне овакве књиге буде од користи? Извесно да, јер пропуштање иницијатива, пасивност и летаргија, нису алтернатива. Издавање ове књиге зато прибранамо активностима које представљају отпор затеченим приликама. Ако су комуникација, језик, речи од помоћи да мисли не иду странпутицом, онда је прилика да се њима најпре ублаже а потом и превазиђу настали неспоразуми. Пре свега они који данас замагљују и сам појам културе. Разуме се, веће су шансе за боље споразумевање, а тиме и могућност утицаја, с појмовником у рукама него без њега.

Очекивања. Нека само буде да ова књига доспе у руке што ширег круга корисника – извесно ће бити више шанси за боље споразумевање. У сваком случају, овом књигом ликовне уметности и архитектура добијају на комуникативности – постају мање изоловане у уском кругу посвећених.

Па ипак, штампање књиге је само предуслов активности које тек долазе њеним коришћењем. Ова врста литературе рачуна на активног читаоца, спремног на примену сазнања, па и авантуру допуне тих сазнања. У тој личној активности читалаца, појединачној и шире распрострањеној у миљеу, скривају се прави ефекти читавог труда. Нека сазнања у која води ова књига, њен први том и још четири тома који следе, буду подстицај комуникацијама између актера у кругу истог или ширег поља уметности, као и између уметности и науке, па и између уметности и других делатности, с којима би се, нека то буде што скорије, у нешто повољнијим околностима, сви могли наћи на неким новим недељивим платформама заједничког деловања.

Чланови Одбора и стручни сарадници

Олга ЈЕВРИЋ (од 1982. до данас; 1982–2004. председник Одбора; од 1983. академик)
 Војислав КОРАЋ (1982–2010; од 1991. академик)
 Гордана ХАРАШИЋ (1982–2008; секретар Одбора; историчар уметности)
 Дејан МЕДАКОВИЋ (1982–2006; од 1981. академик)
 Љубица СОКИЋ (1982–2006; од 1978. академик)
 Јерко ДЕНЕГРИ (1982–2006; професор)
 Никола КУСОВАЦ (1982–2006; историчар уметности)
 Иван АНТИЋ (1982–2005; од 1983. академик)
 Ранко РАДОВИЋ (1982–2005; професор)
 Ирена ГРИЦКАТ РАДУЛОВИЋ (1982–2002; од 1985. академик)
 Михаило МАРКОВИЋ (1982–2001; од 1983. академик)
 Војин СТОЈИЋ (1982–2001; професор)
 Миодраг Мића ПОПОВИЋ (1982–1996; од 1985. академик)
 Младен СРБИНОВИЋ (1982–1996; од 1988. академик)
 Стојан ЂЕЛИЋ (1982–1992; од 1985. академик)
 Миодраг Б. ПРОТИЋ (1982–1991; сликар и ликовни критичар)
 Зоран ПАВЛОВИЋ (1982–1988; професор)
 Недељко ГВОЗДЕНОВИЋ (1982–1987; од 1970. академик)
 Предраг Пеђа МИЛОСАВЉЕВИЋ (1982–1987; од 1976. академик)
 Милан ДАМЊАНОВИЋ (1982–1985; професор)
 Димитрије БОГДАНОВИЋ (1982–1984; од 1985. академик)
 Бранислав КОЈИЋ (1982; од 1963. академик)
 Лазар ТРИФУНОВИЋ (1982; професор)
 Драгослав СРЕЈОВИЋ (1983–1996; од 1983. академик)
 Зоран ГАВРИЋ (1986–2006; историчар уметности, професор)

Сретен ПЕТРОВИЋ (1986–2006; професор)
 Алекса ЧЕЛЕБОНОВИЋ (1986–1987; професор)
 Гордана БАБИЋ ЂОРЂЕВИЋ (1987–1993; од 1988. дописни члан)
 Верена ХАН (1987–1993; историчар уметности)
 Радомир РЕЉИЋ (1989–2006; од 1997. академик)
 Љиљана СТОШИЋ (1985–1996. и од 2007. до данас; 1985–1996. стручни сарадник, 1989–1996. члан, од 2010. уредник Речника; историчар уметности)
 Владета ЈЕРОТИЋ (1992–2006; од 2000. академик)
 Ирина СУБОТИЋ (1993–2006; историчар уметности)
 Љубомир ГЛИГОРИЈЕВИЋ (1993–2006; професор)
 Светомир АРСИЋ-БАСАРА (од 1997. до данас; од 1994. академик)
 Никола ТАСИЋ (од 1997. до данас; од 2000. академик)
 Миодраг Мића ЈОВАНОВИЋ (1997–2006; професор)
 Мирослав ТИМОТИЈЕВИЋ (1997–2006; професор)
 Никола Кока ЈАНКОВИЋ (од 2002. до данас; од 2006. академик)
 Тодор СТЕВАНОВИЋ (2004. председник Одбора; од 2012. академик)
 Милан ЛОЈАНИЦА (од 2005. до данас, председник Одбора; од 2009. академик)
 Душан ОТАШЕВИЋ (од 2007. до данас; од 2009. академик)
 Љубица МИЉКОВИЋ (2007; историчар уметности)
 Чедомила КАРАНОВИЋ (сада МАРИНКОВИЋ, 1996–2003. стручни сарадник; историчар уметности)
 Зоран ШЕВКУШИЋ (2003–2007, до 2006. стручни сарадник, 2007–2008. уредник Речника; историчар уметности)
 Миољуб КУШИЋ (од 2008. до данас; 2008–2011. стручни сарадник, од 2012. секретар Одбора; историчар уметности)

Састав Одбора за Речник по периодима активности

Први састав Одбора – 1982.

У априлу 1982. године Одељење ликовне и музичке уметности САНУ оснива Одбор за Речник њојмова из области ликовних уметности. У састав њој, као и свих наредних одбора, бирани су академици, дописни чланови Академије, као и стручњаци изван састава Академије. Састав чланова првој сазива Одбора био је годинама основац рада на Речнику.

У први сазив Одбора именовани су: академици Недељко Гвозденовић, Бранислав Којић, Дејан Медаковић, Предраг Пеђа Милосављевић, Љубица Сокић; дописни чланови: Иван Антић, Димитрије Богдановић, Ирена Гриц-

кат Радуловић, Олга Јеврић, Војислав Кораћ, Михаило Марковић, Миодраг Мића Поповић, Младен Србиновић, Стојан Ђелић; професор др Лазар Трифуновић, Војин Стојић, др Милан Дамњановић, Зоран Павловић, др Ранко Радовић; сликар и ликовни критичар Миодраг Б. Протић; историчари уметности: Јерко Денегри, Никола Кусовац и Гордана Харашкић (као секретар Одбора). У октобру је за председника Одбора именован дописни члан Олга Јеврић. Ангажовани су и спољни сарадници, међу којима су били: Јован Деспотовић, Бојана Пејић, Ивана Симеоновић, Виктор Чикеш, Тања Николић, Бојана Бурић, професор Жи-

војин Турински. Крајем године, за непосредно извршавање задатака, Одбор је из свог чланства формирао Радну групу.

Промене у саставу Одбора у периоду од оснивања до 1993. године

Године 1983. из Одбора је изашао академик Бранислав Којић, а уместо др Лазара Трифуновића раду се прикључио академик Драгослав Срејовић. Следеће, 1984. године Одбор је напустио дописни члан Димитрије Богдановић, а 1985. из пројекта се повукао др Милан Дамњановић, када као стручни сарадник почиње да ради историчар уметности Љиљана Стошић. Раду Одбора прикључују се 1986. године професори Сретен Петровић и Алекса Челебоновић, као и историчар уметности Зоран Гаврић. Године 1987, уместо чланова Одбора академика Пеђе Милосављевића и професора Челебоновића, у рад се укључују професор Гордана Бабић Ђорђевић и др Верена Хан. Уместо академика Недељка Гвозденовића и професора Зорана Павловића, који се повукао из Одбора 1989. године, ангажовани су дописни члан Радомир Рељић.

Током 1990. године није било промена, а 1991. Одбор је напустио сликар и ликовни критичар Миодраг Б. Протић. Године 1992, уместо академика Стојана Ђелића, у рад Одбора се укључује професор Владета Јеротић, а 1993, уместо дописног члана Гордане Бабић Ђорђевић и др Верене Хан, у Одбор су избрани историчар уметности Ирина Суботић и професор Љубомир Глигоријевић.

Промене у саставу Одбора у периоду 1993–2005. године

Док у 1994. и 1995. години није било нових имена у Одбору, 1996. године одиграле су се знатније промене – Одбор губи академике Драгослава Срејовића и Мићу Поповића, а напуштају га и академик Младен Србиновић и мр Љиљана Стошић. На место стручног сарадника долази Чедомила Карановић, сада Маринковић.

Знатније промене се настављају 1997. године, када се у састав Одбора укључују академик Светомир Арсић-Басара, дописни члан Никола Тасић (заменик председника), професори Миодраг Јовановић и Мирослав Тимотијевић. Као спољни сарадници Одбора 1999. године ангажовани су Милица Милић (сада Шевкушић) и Зоран Шевкушић. У том саставу Одбор функционише све до 2001. године, када га напушта академик Михаило

Марковић. Уместо професора Војина Стојића, 2002. у рад се укључује дописни члан Никола Кока Јанковић. На месту стручног сарадника 2003. године Чедомилу Маринковић замењује Зоран Шевкушић. Године 2004. академик Олга Јеврић због здравствених разлога престаје да обавља функцију председника Одбора, на којој се налазила од почетка пројекта, али остаје активна у раду Одбора, а у рад је укључен и за новог председника изабран дописни члан Тодор Стевановић. Наредне, 2005. године Одбор остаје без још два члана присутна у његовом саставу још од оснивања – академика Ивана Антића и професора Ранка Радовића.

Период после 2005. године

Пред крај 2005. године уместо Тодора Стевановића, који је дао оставку, за члана и председника Одбора изабран је тада дописни члан САНУ Милан Лојаница. Веће промене у саставу Одбора догађају се 2007. године. Одбор је тада био у следећем саставу: председник – дописни члан Милан Лојаница; чланови – академици Светомир Арсић-Басара, Никола Кока Јанковић, Олга Јеврић, Војислав Кораћ и Никола Тасић (заменик председника), дописни члан Душан Оташевић и историчари уметности Љубица Миљковић (само те године), Гордана Харашић (секретар Одбора од оснивања) и Зоран Шевкушић (уредник). Почетком године је спроведена измена састава Одбора и формирана је редакција *Речника* у саставу: Душан Оташевић (сликарство), Коста Богдановић (скулптура), Дијана Милашиновић Марић (примењена уметност) и Слободан Малдини (архитектура). Године 2008. Одбор је у редакцију додатно изабрао професора др Лидију Мереник, уредник Шевкушић је престанком радног односа напустио рад на пројекту, а сарадник Одбора постаје историчар уметности Миољуб Кушић. У 2009. и 2010. години у Одбору се налазе: академици – Светомир Арсић-Басара, Никола Кока Јанковић, Олга Јеврић, Војислав Кораћ, члан Одбора од његовог оснивања, Никола Тасић (заменик председника), Милан Лојаница (председник) и Душан Оташевић. Крајем 2010. године за уредника *Речника* именована је др Љиљана Стошић, дотадашњи члан редакције. Састав Одбора је допуњен избором дописног члана Милана Марића. У току 2011. и 2012. саставу редакције се придружио др Зоран Маневић, а за секретара Одбора је изабран дотадашњи сарадник Миољуб Кушић.